

LES TRANSICIONS EDUCATIVES: PROBLEMÀTIQUES I REPTES¹

Joaquim Prats. *Catedràtic de la UB i president del Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu*

Emili Palacios. *Tècnic superior del Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu*

Els sistemes educatius de gairebé tot el món presenten, en general, una problemàtica comuna: les transicions educatives i l'abandonament educatiu prematur són difícils de gestionar, tant per part de l'alumnat com de les seves famílies i del professorat. L'abandonament dels estudis per part de molts joves que deixen l'escola sense cap mena de graduació arriba a uns nivells que, en el cas de Catalunya i de l'Estat espanyol, indiquen que en el tercer trimestre del 2008 només el 77,4% i el 75,3% dels adolescents obté el graduat d'ESO (Departament d'Educació, 2009; MEPSyD, 2008a) i que cada any creix el nombre de joves que no obtenen graduació en estudis postoblitoris o que abandonen la universitat sense graduar-se. Ara bé, aquest fenomen no és exclusiu del sistema educatiu català i espanyol, sinó que, tret d'algunes excepcions, és comú als països desenvolupats.

En aquest article analitzarem la situació centrant-nos en l'espai que hi ha entre l'educació secundària i la universitària. No obstant això, com que el sistema educatiu és un conjunt de difícil dissociació, ens haurem de referir a la resta d'etapes i nivells.

A Catalunya, només el 77,4% dels adolescents obté el graduat d'ESO (dades del curs 2007-2008)

■ Els factors endògens: algunes debilitats...

1. En els últims deu anys, les taxes de matriculació han augmentat significativament a la universitat catalana i espanyola. Aquest increment és degut a dues dinàmiques significatives i, en part, singulars. Per una banda, l'augment destacat del nombre de dones que accedeix a la universitat, que supera en termes absoluts el nombre d'homes. Per l'altra, la progressiva incorporació dels fills i filles provinents de capes socials menys afavorides econòmicament en els estudis universitaris i en els de cicle superior de formació professional. Així, Espanya es troba entre els països de l'OCDE amb més percentatge de fills i filles de treballadors manuals a l'educació superior.

1. Una versió anterior d'aquest article ha estat publicada a l'*Informe CYD 2008. La contribución de las universidades españolas al desarrollo*. Fundación Conocimiento y Desarrollo, "Monografías", 2009.

Les universitats catalanes i espanyoles ocupen una posició mediocre en diferents rànquings internacionals

Aquesta realitat amaga, però, dues altres realitats ben significatives. El rànquing universitari de Shangai² del 2007 situa la primera universitat espanyola en el rang 102-150. Si bé les variables utilitzades tendeixen, per la mateixa naturalesa dels indicadors, a afavorir les universitats del món anglosaxó, només vuit universitats espanyoles es troben entre les dues-centes primeres. El novembre de 2008, el Lisbon Council³ ha fet públic un informe segons el qual Espanya ocupa l'últim lloc en un rànquing sobre la qualitat dels sistemes educatius europeus. Aquest treball mesura, entre d'altres criteris, la inclusivitat —és a dir, el nombre de titulats que produeix un país respecte de la població en edat d'estudiar—; l'efectivitat —la capacitat de produir titulats amb capacitats adaptades a les necessitats del mercat laboral—; o la resposta —això és, la capacitat del sistema de reformar-se i canviar per adaptar-se. En investigacions d'institucions més properes a nosaltres, com el Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC), que basa el seu estudi en els indicadors de presència i penetració a través d'Internet, la primera universitat espanyola en la classificació mundial ocupa el lloc 138.⁴

La segona realitat que amaguen les dades de l'augment d'estudiants universitaris és que aquests estudiants estan del tot condicionats pels processos d'escolarització i certificació de les etapes i cicles educatius que donen pas a la universitat. I és aquí on les dades són absolutament preocupants.

2. Les informacions de què disposem (CSd'A, 2008; MEPSyD, 2008a) ens diuen que el nivell educatiu de la població adulta catalana i espanyola (25-64 anys) és baix: només el 48% i el 50% ha acabat amb èxit com a màxim l'ESO. Pel que fa a l'educació secundària postobligatòria, segons els indicadors de l'OCDE del 2008 (OCDE, 2008), el percentatge de joves europeus amb estudis secundaris postobligatoris acabats és el 77,8%, percentatge que baixa significativament fins al 61% tant en el cas català com en l'espanyol (CSd'A, 2008: 28). Per altra banda, l'Institut Nacional de Estadística (INE, 2008) situa el nivell de fracàs escolar a Espanya, en acabar l'ESO, en el 31% (percentatge que correspon al 17,1% a la zona euro i al 15,2% a la Unió Europea).⁵ Les dades de Catalunya per al curs 2006-2007 són del 23,3% (Departament d'Educació, 2009).

2. Academic Ranking of World Universities: <http://ed.sjtu.edu.cn/ranking.htm>

3. Centre d'estudis sobre assumptes europeus amb seu a Brusel·les: <http://www.lisboncouncil.net/>

4. Ranking web de universidades del mundo: http://www.webometrics.info/top4000_es.asp

5. Dades extretes de <http://www.idescat.cat/economia/inec?tc=3&=8508>, a partir de les dades de l'INE i de l'Eurostat.

El fracàs escolar en acabar la secundària obligatòria és del 15,2% a la Unió Europea, del 17,1% a la zona euro i del 23,3% a Catalunya

3. L'esmentat informe de l'OCDE (2008) ressalta que el dèficit educatiu espanyol afecta especialment l'educació secundària postobligatòria, en general, i la formació professional de grau mitjà en particular. Les dades en aquesta etapa educativa són prou reveladores: es calcula que, de cada mil estudiants que comencen el batxillerat, el primer any pràcticament una quarta part abandona els estudis o no els supera. És a dir, que prop del 40% de l'alumnat

que comença el primer curs de batxillerat es queda a mig camí, sense obtenir la graduació. A Catalunya, el percentatge d'alumnat que, en el curs 2006-2007, repeteix primer o segon de batxillerat, abandona els estudis o es passa a un cicle de formació professional de grau mitjà és el 41,5% (Departament d'Educació, 2009). En el cas de la formació professional, encara que és difícil disposar de dades similars atès que els cicles no tenen una durada estàndard i que hi ha una multiplicitat de famílies i cicles formatius professionals, es considera que només un 60% de l'alumnat espanyol que es matricula als cicles de grau mitjà (CFGM) obté el títol corresponent, percentatge que és del 70% en els cicles de grau superior (CFGS).⁶ El percentatge d'alumnat català que el curs 2007-2008 obté el graduat en un CFGM és el 52% i el que l'obté en un CFGS és el 67% (Departament d'Educació, 2009).

L'abandonament educatiu en l'educació postobligatòria és significatiu entre el conjunt dels joves espanyols. En algunes comunitats autònomes s'acosta al 40% de l'alumnat. Les dades recollides a la **taula núm. 1** (MEPSyD, 2008b) són prou indicatives: l'any 2006, 29,9% dels joves espanyols i el 27,0% dels catalans abandona el sistema educatiu al llarg de l'educació postsecundària (percentatge que és gairebé el doble que el 15,3% de la UE-27).

El 2006, el 27% dels joves catalans abandona el sistema educatiu al llarg de l'educació postsecundària. A la UE-27, el percentatge és el 15,3%

Aquestes dades permeten ressaltar tres fets. El primer és que el 2006 el 29,9% dels joves espanyols abandona l'educació després de la segona etapa de l'ESO. El segon és que l'abandonament és superior entre els homes: el 35,7%, enfront del 23,7% de dones. I el tercer és que les dones assoleixen nivells més alts de graduació: el 69% enfront del 54% d'homes. Els mateixos fenòmens es produeixen en la resta de països de la UE. L'explicació de la funció social que tradicionalment la societat espanyola ha assignat a homes i dones així com l'augment de la feminització de l'educació poden trobar-se a l'origen d'aquestes últimes diferències.

6. Font: estadístiques del MEPSyD 2000-2007.

Taula 1 ■ L'abandonament educatiu prematur. Població de 18 a 24 anys que no ha acabat la segona etapa d'ESO i que no segueix cap tipus d'educació-formació

Comunitats autònomes	Total			Homes			Dones		
	1996	2001	2006	1996	2001	2006	1996	2001	2006
Total	32,3	29,2	29,9	37,6	35,6	35,7	27,0	22,7	23,7
Andalusia	39,5	34,6	36,8	43,2	40,1	43,4	35,9	26,9	30,1
Aragó	22,2	21,3	26,7	25,6	27,1	36,8	18,6	15,3	20,2
Astúries	26,1	18,1	22,3	31,1	24,0	30,5	20,8	12,2	14,0
Balears	40,4	38,9	34,9	51,8	47,9	44,7	30,0	29,5	24,3
Canàries	38,6	36,1	34,8	45,3	43,6	40,9	32,0	28,7	28,5
Cantàbria	28,8	24,4	23,7	36,0	29,7	29,7	21,9	19,3	16,5
Castella i Lleó	26,1	22,1	24,2	32,4	29,6	30,4	20,2	14,4	17,7
Castella-La Manxa	41,6	36,3	37,9	47,3	44,1	46,6	36,0	28,1	28,8
Catalunya	31,7	29,6	27,0	36,1	35,1	32,3	25,2	24,0	21,7
Comunitat Valenciana	38,0	34,8	30,3	43,6	40,8	36,8	32,5	26,8	23,7
Extremadura	45,4	38,1	35,5	49,1	45,2	45,7	41,8	30,7	24,7
Galícia	30,2	27,1	25,6	37,0	35,4	34,3	23,7	18,8	16,5
Madrid	23,2	20,7	25,3	28,5	26,6	27,6	17,9	14,8	23,0
Múrcia	36,1	37,5	39,1	39,8	46,6	41,9	32,4	27,4	35,6
Navarra	20,8	16,2	12,0	28,7	22,6	12,6	13,1	9,5	11,2
País Basc	16,8	15,5	14,3	20,4	21,1	20,1	13,1	9,7	8,4
la Rioja	29,2	27,2	26,4	38,7	33,0	28,8	19,1	21,2	23,9
Ceuta i Melilla	46,0	29,8	45,7	53,7	33,7	46,0	39,1	25,3	45,3

Nota: Les dades s'han de prendre amb precaució, ja que les derivades de mostres petites estan afectades per errors mostrals. Font: MEPSyD, 2008b.

D'altra banda, només el 61,6% dels joves espanyols i el 61,2% dels catalans que inicien aquests estudis aconseguix d'acabar-los (MEPSyD, 2008b; CSd'A, 2008: 28). Queden lluny dels nivells assolits per la mitjana de joves de la UE-27 (77,8%) i, sobretot, dels nivells d'alguns dels seus països, com el 91,8% de la República Txeca, el 91,5% d'Eslovàquia, el 82,1% de França o el 81% de Grècia.

Si analitzem amb atenció les dades de l'accés a l'ensenyament postobligatori, el panorama espanyol és significativament diferent al d'altres països avançats.⁷ Les taxes d'accés als estudis postobligatoris (del curs 2005-2006) ens indiquen que:

- el 57,5% dels joves espanyols estudia batxillerat (49,5% homes i 65,1% dones),
- el 28,3% fa CFGM o arts plàstiques i disseny (28,7% homes i 27,8% dones),
- el 24,3% dels joves fa CFGS (22,6% homes i 26,1% dones) i
- el 47,9% fa estudis universitaris (40,6% homes i 55,5% dones).

Pel que fa a la proporció de joves que fan estudis de batxillerat i els que fan estudis professionals, si la comparem amb els països de la UE, Espanya i Catalunya (CSd'A, 2008: 93) tenen les dades invertides: el 44,9% dels joves europeus fa estudis acadèmics i el 53,6%, estudis professionals. S'ha de ressaltar que són els cicles formatius de grau mitjà els que desequilibren la balança, encara que no significativament: el curs 2004-2005, els graduats en CFGM eren el 16,4% i els graduats en CFGS, el 17,1% (INE, en xarxa).

El 61,2% dels joves catalans que inicien estudis postsecundaris aconseguix d'acabar-los. A la UE-27 el percentatge és del 77,8%. A França, del 82,1% i a Grècia, del 81%

4. Ara bé, en la nostra anàlisi no podem deixar de banda un parell de debilitats "col·laterals" que pateix el nostre sistema educatiu. L'Enquesta de Població Activa (EPA) del 2007 analitza també la relació que hi ha entre la taxa d'ocupació i el nivell formatiu de la població: la taxa d'ocupació dels homes que no tenen graduació en estudis primaris és del 69% (la de les dones, del 32%), mentre que puja al 88% entre els titulats superiors (al 80% entre les dones). Aquestes xifres deixen ben clar que la desocupació disminueix en augmentar el nivell educatiu.

Així mateix, la inexistència d'un mercat laboral estable per a qualificacions intermèdies i les noves regulacions laborals han fet suposar que són els grups de no graduats els que alimenten principalment el mercat de treball precari, caracteritzat per alts índexs de rotació laboral i per l'abundància dels contractes temporals.

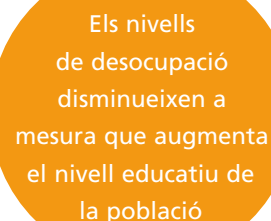
7. Les dades actualitzades el 2007 pel MEPSyD corresponen a diferents anys.

Taula 2 ■ Nivell de formació de la població jove.
Percentatge de població entre 20 i 24 anys
que ha completat almenys la segona etapa
de l'educació secundària obligatòria

Comunitats autònomes	Total			Homes			Dones		
	1996	2001	2006	1996	2001	2006	1996	2001	2006
Total	61,5	65,0	61,6	55,6	58,8	54,6	67,4	71,4	69,0
Andalusia	-	58,6	52,3	-	52,8	45,4	-	64,6	59,5
Aragó	-	75,5	67,9	-	70,7	59,8	-	80,7	76,5
Astúries	-	73,8	67,0	-	65,7	59,2	-	82,2	75,1
Balears	-	50,7	51,0	-	39,5	41,7	-	62,1	60,6
Canàries	-	54,5	54,4	-	48,5	47,9	-	60,6	61,1
Cantàbria	-	69,8	69,6	-	62,3	61,4	-	77,4	78,1
Castella i Lleó	-	69,7	67,1	-	62,5	61,1	-	77,1	73,5
Castella-La Manxa	-	57,7	54,2	-	50,4	43,9	-	65,5	65,1
Catalunya	-	65,4	65,7	-	61,7	59,8	-	69,2	71,8
Comunitat Valenciana	-	58,4	61,8	-	52,1	53,5	-	65,0	70,4
Extremadura	-	55,5	54,6	-	50,6	45,7	-	60,6	64,1
Galícia	-	66,6	67,5	-	56,2	55,5	-	77,3	79,8
Madrid	-	75,7	66,4	-	70,0	61,2	-	81,4	71,8
Múrcia	-	58,4	51,9	-	48,8	45,4	-	68,8	59,0
Navarra	-	79,8	82,9	-	72,9	84,2	-	87,2	81,4
País Basc	-	81,4	81,2	-	76,4	75,3	-	86,5	87,3
la Rioja	-	71,9	64,8	-	66,7	59,1	-	77,4	70,9
Ceuta i Melilla	-	56,1	39,4	-	50,5	39,7	-	62,8	39,0

Nota: Els càlculs s'han fet amb la nova metodologia establerta per Eurostat, basant-se en mitjanes anuals de dades trimestrals, excepte per al 1996, que estan basades en el segon trimestre.

5. Per acabar, en aquesta breu anàlisi de debilitats no podem obviar l'aspecte econòmic i financer que afecta l'escola. A Catalunya, i també a Espanya, la despesa pública en educació respecte del PIB ha evolucionat a la inversa de com ho ha fet a l'OCDE (INE, en xarxa). Així, mentre que a Catalunya (4,4% el 1995 i 4,2% el 2005)⁸ i Espanya (4,6% el 1995 i 4,5% el 2005) la despesa s'ha reduït, la mitjana del conjunt de països de l'OCDE ha augmentat (5,3% el 1995 i 5,4% el 2005).

Els nivells de desocupació disminueixen a mesura que augmenta el nivell educatiu de la població

■ ...i algunes forteses

No obstant això, s'ha de donar un valor relatiu al paper que té l'escola en totes aquestes dades, que són ben certes. Així, l'abandonament escolar és degut en part al fracàs educatiu, però en part al creixement econòmic que ha portat a una gran demanda de mà d'obra de poca qualificació, la qual cosa sovint ha empès els joves a abandonar l'escola a la recerca d'un atractiu i fàcil "El Dorado". D'altra banda, és fonamental tenir en compte el valor afegit que aporta l'escola, això és, valorar quin alumnat rep i quin alumnat fa sortir. És a dir, que s'ha de considerar el paper de cohesió social que desenvolupa l'escola. A més a més, les debilitats de l'escola catalana i espanyola són, alhora, conseqüència (i causa no exclusiva) de la crisi social, de les mancances acumulades per les polítiques urbanes, de la deixadesa i el retrocés del paper de l'Estat en les institucions (concretament, en l'escola com a institució), de la bonança econòmica descontrolada (a partir d'ara s'hauran de valorar els efectes de l'actual tornado econòmic), del mercantilisme, de la crisi de ciutadania, de les fractures familiars i socials, dels fenòmens d'exclusió social, etc. Davant d'aquest panorama, podem afirmar, efectivament, que l'escola està més malalta a causa de l'estat de la societat que no pas la societat a causa de la seva escola. Sí, els resultats de l'escola són una dada, un símptoma preocupant, però no són l'única dada que hi ha.

Els mitjans de comunicació parlen de fracàs escolar, que gairebé sempre s'assimila al fracàs de l'escola, basant-se només en dades estadístiques. Ara bé, les dades que es fan servir per fer aquesta valoració no són totes les que hi ha disponibles. Seguint l'informe de l'OCDE (els indicadors del 2008), l'esperança de vida escolar per a un alumne/a de 5 anys que accedeix a l'educació obligatòria (17,5 anys) és pràcticament la mateixa a Espanya que la mitjana de l'OCDE (17,5 anys) i de la UE (17,6 anys). Així mateix, a Espanya l'escolarització dels 15 als 19 anys ha avançat molt en els últims anys,

8. Les dades de Catalunya a CSd'A, 1998: 30; CSd'A, 2008: 36.

de manera que el percentatge d'alumnat matriculat en itineraris educatius acadèmics (batxillerat) és del 57,5%, notablement superior a la mitjana de l'OCDE (53,8%) i de la UE-19 (46,7%). A Catalunya, la dada encara és més elevada, ja que l'alumnat que inicia el batxillerat en el curs 2006-2007 és el 65,7% (Departament d'Educació, 2009). D'altra banda, en els darrers anys està essent significatiu l'augment de les taxes d'ingrés a la formació professional superior: s'ha passat del 15% de l'any 2000 al 21% de l'any 2006. En aquests estudis, l'evolució positiva de la taxa de graduació ha estat constant: s'ha passat del 2% de graduats el 1995 al 15% el 2006, percentatge que dobla les xifres de l'OCDE, que s'han mantingut estables en el mateix període (al voltant del 8 o del 9%).

Tot i que el 2006 el 31% de joves espanyols de 16 anys no obté la graduació en ESO, hi ha un 86,5% que obté aquesta titulació o una d'equivalent als 22 anys

Tot fent servir el mateix mètode per valorar l'abandonament escolar, l'EPA demostra que davant del 31% de joves que als 16 anys no obté la graduació en ESO, hi ha un 86,5% que obté aquesta titulació o una d'equivalent als 22 anys (2006). Al mateix temps, l'estudi PISA 2006 demostra que l'alumnat espanyol "que pertany a entorns socials, econòmics i culturals menys afavorits" i que pateix més intensament l'abandonament escolar obté millor rendiment en ciències que els seus homòlegs de l'OCDE.

D'altra banda, les dades mostren que el 29% de la població catalana i espanyola té alguna titulació d'educació superior, que afecta la universitat i els CFGS. En el mateix sentit que les dades positives de l'augment d'estudiants universitaris esmentat més amunt, aquest apartat és l'únic en què el percentatge espanyol és superior al dels països de la Unió Europea (25%) i de l'OCDE (27%) (CSD'A, 2008: 13). En el cas dels CFGS, el percentatge més elevat és degut, en bona mesura, al major nombre de dones (80%) que d'homes (64%) que fan estudis d'aquest tipus. El mateix passa amb els estudis universitaris, en què es gradua el 25,5% d'homes i el 40,8% de dones.

El 29% de la població catalana té alguna titulació d'educació superior (universitat i CFGS)

Els entorns d'aprenentatge ens indiquen que el nombre d'hores de classe per a l'alumnat d'educació primària i secundària és més alt a Catalunya i Espanya que a l'OCDE i la UE: 793 hores a l'any per a l'alumnat català i espanyol de 7 a 8 anys, enfront de les 770 de l'OCDE i les 783 de la UE; 979 hores a l'any per a l'alumnat català i espanyol de 15 anys, enfront de les 910 de l'OCDE i les 902 de la UE.

La mitjana d'alumnes en els centres públics espanyols d'educació primària (19,3) és més baixa que a l'OCDE (21,5) i que a la UE (20,3). A l'ESO pública, la mitjana espanyola és igual a la de l'OCDE (23,8) i una mica superior a la de la UE (22,5). S'ha de remarcar que la ràtio d'alumnes per professor/a es troba per sota de la mitjana de l'OCDE i de la UE en tots els nivells educatius espanyols previs a la universitat.

El nombre d'hores de classe a l'educació primària i secundària és més alt a Catalunya que a l'OCDE i la UE. La ràtio alumnes per professor/a és més baixa

Hi ha més dades significativament positives. Segons l'estudi que ha fet el Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu sobre els trànsits i itineraris educatius més enllà de l'ESO,⁹ només un 2,6% de l'alumnat català de 4t d'ESO pensa que abandonarà els estudis en acabar l'etapa. El mateix alumnat considera que el proper curs continuarà en la via acadèmica, preferentment (un 65,3%). Aquesta proporció representa més del triple del percentatge de l'alumnat que té previst fer un CFGM (21,4%). Les dades són, segurament, poc realistes, però indiquen la clara manifestació d'un desig inicial, que es concreta en l'esperança del 96,2% de noies i el 93,2% de nois de continuar estudiant, sigui per la via que sigui.

Les expectatives de l'alumnat de batxillerat també són continuistes, ja que prop d'un 70% pensa que anirà a la universitat i un 15,4% preveu inscriure's en un CFGS. És significatiu que un 3,7% afirmi que pensa "estudiar, però no sé què". És a dir, tot sembla indicar que la decisió de continuïtat és ben clara.

L'alumnat de CFGM manifesta unes expectatives semblants, encara que en menor grau: el 52,2% té decidit preparar les proves d'accés als CFGS quan hagi acabat el cicle mitjà. En canvi, el 18,6% afirma que quan hagi acabat el CFGM abandonarà els estudis per ingressar al mercat laboral.

Un 46,5% de l'alumnat de CFGS manifesta un desig de continuïtat formativa en declarar que vol anar a la universitat. En canvi, prop del 26% de l'alumnat de CFGS declara que començarà a treballar un cop hagi acabat els estudis.

Al final de l'ESO, del batxillerat, dels CFGM i dels CFGS, l'alumnat català declara la seva esperança de continuar els estudis

En tots els casos, s'ha de ressaltar la feminització en l'esperança de continuar els estudis després de la cruïlla que hi ha al final de cada una de les etapes educatives. També s'ha de

9. Vegeu l'article "L'educació postobligatòria a Catalunya...", publicat en aquest mateix número.

considerar el fet que com més nivell formatiu tenen els progenitors, més expectatives hi ha de prendre el camí dels estudis superiors. Només en el cas dels CFGS la continuïtat/discontinuitat no és apreciable, ni en el cas de la feminització de l'esperança de continuar els estudis ni en el del nivell formatiu familiar.

■ Les demandes de l'entorn

Els organismes internacionals del nostre entorn i les realitats específiques de la societat catalana marquen algunes pautes que ens indiquen per on ha de moure's el nostre sistema educatiu, més enllà del panorama de llums i ombres que plana sobre la nostra escola. Des dels objectius educatius de la UE fins a les nostres pròpies lleis o acords socials, tot plegat ens impel·leix a caminar per la via de la recerca de respostes que permetin superar les debilitats.

Les directrius i les orientacions de Lisboa 2000, els reptes del programa europeu d'educació i formació per al 2010, els objectius de formació al llarg de tota la vida, els anomenats llibres blanc i verd sobre l'educació, l'Espai Europeu d'Educació Superior (formació professional i universitària), el Procés de Barcelona i la Unió pel Mediterrani, els continguts de la Llei Orgànica d'Educació i de la Llei d'Educació de Catalunya que s'està discutint al Parlament català o l'*Acord Estratègic per a la internacionalització, la qualitat de l'ocupació i la competitivitat de l'economia catalana*, firmat pel Govern de la Generalitat de Catalunya i tots els agents socials i econòmics... tot plegat són referents que marquen els objectius a assolir i les pautes que s'han de seguir per fer possible el pas de la debilitat a la fortalesa en el sistema educatiu.

Analitzarem ara breument el contingut del document del Consell europeu titulat *Educació i formació 2010*. *Són urgents les reformes per culminar amb èxit l'estratègia de Lisboa* perquè aquest és, possiblement, el referent més significatiu.

Un dels objectius del document *Educació i formació 2010* és situar en un 10% el percentatge de joves que abandonen prematurament el sistema educatiu

D'acord amb els objectius marcats pel document *Educació i formació 2010*:

- S'ha de fer baixar fins als dos milions la xifra de joves que abandonen prematurament el sistema educatiu, fins arribar al màxim d'un 10% en el conjunt de la Unió Europea.

- Així mateix, es necessiten dos milions de joves més que acabin el segon cicle de l'educació secundària (batxillerat i CFGM).

Evidentment, si contrastem aquests dos objectius amb la realitat catalana i espanyola és obvi que ens trobem molt lluny d'assolir-los. Per això, necessitem "que 570.000 joves estudiïn més enllà de l'educació obligatòria perquè tinguin un futur més pròsper".¹⁰

Per a les autoritats comunitàries, les persones són el principal actiu per a la creació i transmissió del coneixement i un factor determinant del potencial d'innovació de cada societat. La inversió en educació i formació es valora, entre d'altres coses, com un factor clau i com una condició prèvia per a l'assoliment dels objectius econòmics i socials de la UE. Així mateix, té un interès especial la crida que fa el document per a l'establiment d'una Europa de l'educació i la formació. L'informe conclou tot destacant la necessitat de millorar la capacitat de les persones, d'oferir una educació de més qualitat i amb uns nivells més alts d'exigència i d'acostar les tecnologies de la informació i la comunicació a la majoria de la població. En resum, que la formació i l'educació al llarg de tota la vida són els pilars damunt dels quals s'ha de sostenir la societat europea del futur.

Ara bé, no hem d'oblidar que tots aquests bons principis —i altres de semblants d'organitzacions internacionals com l'OCDE i el Banc Mundial—, lloables en el seu contingut genèric, consideren l'educació i la formació des d'una òptica principalment utilitària: les veuen destinades a respondre a les necessitats productives i a la millora de la competitivitat econòmica. Però els sistemes d'educació i formació han d'anar més enllà d'aquí. Han de donar als joves els mitjans per construir-se com a persones, és a dir, per pensar per si mateixos, per imaginar, per ser creatius, per transcendir, per pensar més lluny. Per superar els reptes cal, és clar, tenir en compte els problemes de fons del sistema educatiu. Avui dia podem considerar que el nostre sistema educatiu es troba immers en una crisi, crisi que comparteix amb la major part dels sistemes occidentals o, almenys, dels europeus (Prats & Raventós, 2005).

■ La crisi del sistema

Les publicacions acadèmiques parlen de crisi dels sistemes educatius. Els canvis socials, econòmics i culturals que s'han produït en els darrers lustres, i que s'estan produint actualment, provoquen fortes tensions internes en els sistemes educa-

La formació i l'educació al llarg de tota la vida són els pilars damunt dels quals s'ha de sostenir la societat europea del futur

10. MEPSyD. Nota de premsa posterior a la reunió de la Conferència Sectorial d'Educació del 10 de novembre de 2008.

tius, tant en els àmbits estrictament escolars com en els que es refereixen a l'educació d'infants i joves en els àmbits familiars i socials. Aquestes tensions es perceben com una crisi de valors i, més concretament, com una incapacitat de la societat per gestionar el sistema educatiu. En realitat, els experts no es posen d'acord a l'hora de definir com s'ha de caracteritzar aquesta crisi: si és una oportunitat de canvi, una transformació positiva, o bé si es tracta d'una decadència imparable, d'un signe de la impotència del món escolar per abordar els nous temps que vivim.

Ho analitzem com ho analitzem, el que és cert és que l'estabilitat tradicional i el consens que despertaven els sistemes educatius en les societats occidentals ja no es produeixen com abans. Ara apareixen múltiples formes de reconstruir, de redefinir o, simplement, de lamentar-se pel fet que les coses ja no siguin com tradicionalment les teníem concebudes. Els experts i els professionals no es posen d'acord en el diagnòstic de la crisi, en quines mesures han d'adoptar-se ni, tampoc, en la nova definició d'allò que ha de fer el sistema escolar ni, encara menys, en com ho ha de fer. Aquesta incertesa crea resistències i conflictes no només dins del sistema educatiu, sinó també en el món polític. El que sí que queda clar és que vivim un moment d'autèntica revolució cultural que marca el final d'un període i anuncia el començament d'un altre.

Vivim un moment d'autèntica revolució cultural que marca el final d'un període i anuncia el començament d'un altre que afectarà el sistema educatiu en el seu conjunt

No ens ha d'estranyar que no hi hagi encara teories consolidades que ajudin a entendre i explicar les noves realitats. Però el que queda clar és que les velles no serveixen per explicar els nous fenòmens de l'educació, ja que les noves teories s'estan construint i només la perspectiva que dóna el temps serà capaç de destriar-les i d'identificar-les. El que sí que és un error és pensar que qualsevol temps passat va ser millor i que, per tant, les solucions als problemes han de buscar-se en models educatius i ideologies pedagògiques pretèrits. El que es troba en crisi són les bastides, el paradigma tradicional, tant en les seves formes progressistes com en les conservadores. El que s'ha de fer és repensar els problemes a partir dels nous models d'organització social, dels nous sistemes de comunicació i informació, de l'actual concepció i producció del coneixement i de les formes contemporànies d'entendre els valors.

■ Reptes urgents i algunes solucions possibles

Atès que les causes de la crisi de l'escola són diverses i de diferents colors, els reptes a afrontar i les seves solucions han de tenir característiques semblants.

El repte principal és l'èxit de l'escola: s'han d'augmentar les taxes de graduació en l'educació secundària obligatòria, la postobligatòria i la superior.

Sens dubte, és més urgent aconseguir-ho en l'ESO —és condició *sine qua* no hi ha possibilitat d'aconseguir progressos posteriors—, atès que l'educació secundària constitueix, juntament amb la primària, el fonament de la formació dels ciutadans i ciutadanes. Un altre repte és augmentar les taxes d'escolarització a l'educació postobligatòria. Un altre, ordenar i racionalitzar les taxes de matriculació en els estudis superiors, així com aconseguir la permanència i la graduació en tots aquests nivells. Ara bé, no només s'hauran de millorar les taxes de participació, permanència i graduació, sinó que també s'ha d'assegurar l'èxit formatiu en cada una de les etapes i nivells. Vet aquí un altre repte.

En les etapes posteriors a l'educació postobligatòria, l'èxit formatiu s'ha de posar de costat amb el sistema productiu, però sense sotmetre l'educació a les necessitats del mercat laboral. Segurament, aquesta afirmació té molta més consistència en els moments actuals, en què la crisi econòmica, fruit d'una "societat empresarial" d'inspiració neoliberal, posa en dubte la determinació de mercantilitzar l'escola.

D'altra banda, per assolir l'èxit de l'escola no s'ha d'endarrerir més la plena incorporació dels avenços en la transmissió del coneixement i de la informació, instruments que són imprescindibles per als processos de l'ensenyament i l'aprenentatge.

Aquestes finalitats són les que s'ha marcat el *Pla per a la reducció de l'abandonament escolar* que han aprovat el Govern espanyol i les comunitats autònomes en la Conferència Sectorial celebrada el 10 de novembre de 2008. El Pla té com a objectiu primordial incrementar el nombre de titulats en formació postobligatòria, ja que l'abandonament escolar prematur és un fenomen no acceptable per a una societat l'escola de la qual ha de tenir com a objectiu la promoció individual i la cohesió social.

El gran repte és l'èxit de l'escola: augmentar les taxes de graduació en l'educació secundària obligatòria, la postobligatòria i la superior

■ Reptes complementaris

Ara bé, aquest èxit escolar només serà possible si la institució escola aconsegueix també l'èxit de l'alumnat. Per això, i en primer lloc, s'han de tenir molt presents les diferents tipologies d'alumnat que hi ha a l'escola, des de l'alumnat individualista (de professió alumne/a) a l'integrat (l'escola és un espai social organitzat, dotat de valors), des de l'alumnat laboriós (l'escola és, abans que res, una obligació que s'ha de superar per

aconseguir una feina) a l'alumnat conflictiu (que no s'identifica amb l'escola, que construeix la seva identitat fora del medi escolar). A totes aquestes tipologies, l'escola els ha d'oferir solucions específiques. I no oblidem que, deixant de banda l'escola infantil i la primària, aquí entenem per escola tot l'itinerari educatiu-formatiu de la persona. Per tant, l'èxit de l'alumnat ha d'arribar a tots els que estan integrats en les diferents etapes educatives i formatives, des de la secundària obligatòria fins a la universitària.

Complementàriament, l'èxit de l'escola i de l'alumnat s'ha de fonamentar en l'èxit *del professorat*, "conductor i seguidor del coneixement" (Prats & Raventós, 2005), que no treballa aïlladament sinó en equip. Un professorat que gaudeix de múltiples sabers, capacitats i competències, que és educador i investigador, que és, en definitiva, un líder de l'aprenentatge. Apropiant-nos de les paraules de la UNESCO, podem afirmar que el professorat mai no és el problema, sinó que en el professorat hi ha la solució.

Així mateix, per a l'èxit de l'escola, de l'alumnat i del professorat és imprescindible l'èxit *de les famílies*, que han de ser col·laboradores i complementàries. Han de ser famílies que no deleguin en l'escola, que no deformin els valors, els aprenentatges, els estils educatius i les capacitats que transmet l'escola.

L'èxit de l'escola reclama, també, l'èxit *de la societat*, que ha de redefinir el seu paper en relació amb l'escola, que ha d'assumir que l'escola no pot fer front a totes les necessitats que la societat genera.

Són
imprescindibles,
també, l'èxit de les
diferents tipologies
d'alumnat, l'èxit del
professorat, de les famílies
i de la política
educativa

Finalment, perquè tots aquests factors tinguin èxit, és imprescindible l'èxit *de la política educativa*. Una política educativa que acceleri i augmenti les inversions com la millor manera de traslladar al conjunt de la població la necessitat de donar prioritat a la formació i a l'educació. Una política educativa que potencii la imatge de l'educació com a política i servei públic, que s'impliqui decididament en la millora del rendiment de l'alumnat, que actuï de manera decidida en la motivació i la implicació del professorat.

Referències bibliogràfiques

- CONSELL SUPERIOR D' AVALUACIÓ DEL SISTEMA EDUCATIU (CSD'A) (1998). *Sistema d'Indicadors d'Ensenyament de Catalunya*. Barcelona: Departament d'Educació, Sistema d'Indicadors, n. 4.
- CONSELL SUPERIOR D' AVALUACIÓ DEL SISTEMA EDUCATIU (CSD'A) (2008). *Sistema d'Indicadors d'Educació de Catalunya*. Barcelona: Departament d'Educació, Sistema d'Indicadors, n. 12.
- DEPARTAMENT D' EDUCACIÓ (2009). *Indicadors de resultats*. Abril de 2009. Dades penjades al web amb data 17 d'abril. <http://www20.gencat.cat/portal/site/Educacio>
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (INE) (en xarxa). *Estadística de la Enseñanza en España. Enseñanzas anteriores a la universidad*. http://www.ine.es/inebmenu/mnu_educa.htm
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (INE) (2008). *Encuesta de población activa. Población de 16 y más años*. TIII.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN, POLÍTICA SOCIAL Y DEPORTE (MEPSyD) (2008a). *Panorama de la educación. Indicadores de la OCDE 2008. Informe español*. Madrid: MEC.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN, POLÍTICA SOCIAL Y DEPORTE (MEPSyD) (2008b). *Estadísticas de Educación. Estadísticas e Indicadores. Edición 2008*. <http://www.mepsyd.es/mecd/jsp/plantilla.jsp?id=31&area=estadisticas>
- OCDE (2008). *Education at a glance 2008. OECD Indicators*. www.sourceoecd.org/9789264046283
- PRATS, J. & RAVENTÓS, F. (coords.) (2005). *Els sistemes educatius europeus. Crisi o transformació?*. Barcelona: LaCaixa, Col. Estudis socials, n. 18.